

EGYHÁZ – IRODALOM – TUDOMÁNY. KIS JÁNOS (1770–1846)

Szerk. Fórizs Gergely – Kertész Botond – Vaderna
Gábor Reciti – Evangélikus Országos Gyűjtemény, Bp.
2021. 263 o. Evangélikus Gyűjteményi Kiadványok. Új
sorozat. B-sorozat 3. kötet.

CHURCH – LITERATURE – SCIENCE. JÁNOS KIS (1770–1846)

ÖSSZEFOGLALÁS

A kötet az egykori püspöknek, költőnek és tudományszervezőnek, Kis Jánosnak állít emléket. A szinte teljesen elfeledett egyházfi munkásságát egy 2020 őszén tartott konferencián idézték meg az előadók, számos tudományterület felől vizsgálva az életművet. Az ott elhangzott felszólalások szerkesztett változatát tartalmazó, hiánypótló kiadvány célja az, hogy ennek az oeuvre-nek a feltárása révén Kis János visszanyerhesse méltó helyét mind egyházi, mind világi téren.

Abstract

The volume commemorates the former bishop, poet and organizer of science, János Kis. The work of the almost completely forgotten clergyman was quoted at a conference in the fall of 2020, examining the oeuvre from a number of disciplines. The purpose of the gap-filling publication, which contains an edited version of the speeches made there, is to enable John the Little to regain his worthy place in both the ecclesiastical and secular spheres by exploring this oeuvre.

Kulcsszavak: Kis János (1770-1846), evangélikus egyház, irodalom, tudományszervezés

Keywords: János Kis (1770–1846), Lutheran Church, literature, science promotion

Jóllehet sok történeti mű értékelésekor elhangzik a „hiánypótló” jelző, az alább bemutatandó kiadvánnyal kapcsolatban sem közhelyes leírni ezt a szót. Amint ugyanis azt e tanulmánykötet előszavában is kiemelik a szerkesztők, Kis János ugyan nem teljesen ismeretlen alakja a magyarországi rendiség utolsó évtizedeinek, de az utókor kevés figyelmet szentelt neki. Annak ellenére is történt mindez, hogy – Sze-

merei János, a Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület püspökének szavai, illetve az e kötetben közölt írások tanúsága szerint is – Kis különleges életpályát futott be. Jobbágycsaládból emelkedett fel evangélikus püspökké, közben sokat tett az irodalomért és a tudományért, s ő maga is írt verseket. Ezt a sokszínű tevékenységet mutatta be az a konferencia, amelyet 2020 őszén, Kis János születésének 250. évfordulójához kapcsolódva rendeztek a Magyarországi Evangélikus Egyház budapesti székházában, s amelynek előadásait jelen kiadványban szerkesztett változatban olvashatják az érdeklődők.

A kilenc tanulmányt tartalmazó kötetben főként Kis János költői munkássága kap hangsúlyt, de egyéb szerepeiben is láthatjuk őt. Kertész Botond írása Kis püspöki működését vizsgálja, amely ugyan több területet is felölelt (hitértelmezés, egyházlátogatások, irodalom stb.), mégis kevés figyelmet szentelt neki még az egyház(történet-írás) is. Krisch András tanulmánya ugyancsak az egyháztörténet területén marad, s arra a kérdésre keresi a választ, hogy a magyar jobbágycsaládból származó Kis soproni lelkészként hogyan tudott beilleszkedni a németes közegbe.

Tóth Kálmán, a püspök-író talán legfontosabb munkáját, azaz az emlékiratait elemzi, s rámutat arra, hogy a mű interdiszciplináris forrásértékkel bír. A tanulmány legfontosabb megállapítása – ami egyben Kis személyiségének és egész munkásságának tömör jellemzése is lehet – így hangzik: „olyan egyedi nézőpontú átfogó rekonstrukcióról van szó, mely egy európai horizontú, a klasszikus és modern szerzők munkáiban egyaránt jártas első generációs értelmiségi szemszögéből mutatja be kora megtapasztalt valóságának igen széles spektrumát” (75.). Ugyanakkor a szerző arra a tényre is rámutat, hogy Kis élete végén egy már csak kevesek által képviselt nemzedéki emlékezet és kulturális identitás hordozója volt.

Kollár Zsuzsanna a tudományszervező Kis Jánost mutatja be, aki meglehetősen sajátos karriert futott be. A jobbágyi származású egyházi ugyanis részt vett a Tudományos Akadémia megalapításában, jelentős tagjává vált a tudományos közösségnek. A szerző arra a következtetésre jut a tanulmányában, hogy Kis családjában – és a későbbi püspök életében is – fontos szerepet töltött be a tudás.

Tóth Orsolya írása már átvezet Kis János irodalmi munkásságának vizsgálatához. A szöveg a szerep, illetve szerepkonfliktus fogalma felől közelít ahhoz a kérdéshez, hogy Kis esetében feszültség állhatott-e fenn a lelkészi, illetve a költői szerep között. Bódi Katalin *A Magyar Páméla* című Kis-alkotás kapcsán vizsgálja a rendiség utolsó évtizedeinek nőképét. Csörsz Rumen István Kis János egy 1819-ben született esszéjét – *A köznéptől kedvelt dalokról és regékről* címet viselőt – elemzi, amelyről kimutatja, hogy egy, a *The Spectator* által 1711-ben közölt cikk magyarított átdolgozása, s amelyben Kis kifejti

azt az álláspontját, hogy egy jól sikerült alkotás minden társadalmi rétegnél és műveltségi háttértől függetlenül is értékes és népszerű lehet.

Vaderna Gábor a fiatal Kis János költészetét véve görcső alá azt kutatja, miért láthattak a kortársai jelentős alkotót Kisben. Fórizs Gergely kötetzáró írása az érettebb költőt mutatja be, a „philosophus poetát”, aki a szókratészi-platóni felfogáshoz kapcsolódva vallott magáénak egy olyan irodalmi-művelődési programot, amely egyszerre tartotta fontosnak az olvasó művelését, illetve gyönyörködtetését.

A kiadványban olvasható tanulmányok tehát egy olyan történelmi személyiséget állítanak középpontba, aki bár az élet számos területén alkotott jelentőset, valamiért mégsem kapott sok figyelmet az utókor-tól. Az írások egy részének visszatérő motívuma Kis János – ha nem is rendkívüli, de talán mindennapinak sem nevezhető – pályáivének hangsúlyozása, amely a jobbágyi sorból a püspöki szélig vitt, s amely egybeesett a magyarországi rendiség utolsó évtizedeivel. Ugyanakkor az életmű a tekintetben is érdekes lehet, hogyan kapcsolódott össze benne a vallás iránti elköteleződés, a tudományos tevékenység, illetve a szépirodalom, ezért a vizsgálata során a multidiszciplinaritás kifejezett előnyökkel járhat, hiszen a kötet írásai is bizonyítják a püspök munkásságának sokrétűségét. A Kis János-i életút vizsgálata egyben adalékokkal szolgálhat annak jobb megismeréséhez is, milyen világnézettel rendelkezett a reformkorban már idősnek számító, a modernitás előtti közösségi-irodalmi elveket valló közéleti személyek egy része, illetve milyen volt a viszonyuk a fiatalabb nemzedékekkel.

Kis művei ugyan részben már rendelkeznek modern kiadással, de sok alkotása még ma is ismeretlen a nagyközönség előtt, s tudományos igényű életrajza sem született még meg. Részben pótolhatja ezt a hiányt a szóban forgó kötet, amely bár nem monográfia, bizonyos megszorításokkal mégis olvasható akként is. A fontos kérdéseket boncolgató munka egyúttal támpontokat is nyújthat a történetírás által eddig kevés figyelemre méltatott, a korabeli közéletnek nem feltétlenül az első vonalához tartozó személyek kutatására vonatkozó módszertan kidolgozásához. A kötetnek hasznos része a névmutató, ugyanakkor az olvasó talán sajnálhatja az illusztrációk hiányát, például az egyes művek néhány lapjáról készült fényképek tovább gazdagíthatták volna a kiadvány informatív értékét. E csekély hiányosság ellenére is értékes, olvasmányos művel gyarapodott a Kis János munkásságát feltárni szándékozó szakirodalmi termés, s bátran ajánlható mindenkinek, aki érdeklődik az egykori püspök, író, költő és tudományos szervező élete és kora iránt.

(ism.: Bodnár Krisztián)